

КОМУНІКАТИВНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

О. Ю. Осадько, м. Київ

Статтю присвячено проблемі сприяння розвитку політико-правової компетентності особистості засобами спілкування. Суб'єкту позицію особистості в розв'язанні своїх життєвих проблем розглянуто як прояв її спрямованості на набуття необхідної компетентності. Обстоюється думка, що зорієнтованість особистості на набуття політико-правової компетентності є саногенним способом поведження людини щодо своєї невдоволеності цією сферою дійсності. Визначено психологічні чинники впливу на біопсихосоціальне здоров'я людини в просторі дії двох протилежних особистісних стратегій поведження щодо невдоволеності дійсністю: стратегії набуття особистісної компетентності й стратегії пошуку винуватців. На основі теоретичних та емпіричних фактів переконливо доведено, що вибір стратегії саморозвитку сприяє становленню життєздатності людини, а вибір стратегії пошуку винуватців поглиблює її біопсихосоціальне неблагополуччя. Особистість визначено як систему ставлень людини до дійсності, які є трансформацією її досвіду комунікації з олюдненим світом. Згідно з комунікативним підходом до особистості стверджується, що актуалізація і реалізація цих ставлень відбувається в контексті того комунікативного процесу, в який включена особистість. Наголошується, що перебіг комунікації (і зокрема кожної комунікативної ситуації) конструюється особистістю і також певним чином її змінює. Обґрунтовується, що саме особливості процесу міжособової взаємодії є тим змінним (контрольованим) чинником, який може як сприяти, так і перешкоджати саногенезу особистості. На основі теоретичних та емпіричних досліджень розроблено концептуальну модель комунікативних механізмів, які визначають можливості розвитку особистісної компетентності засобами фасилітаційного спілкування.

Ключові слова: політико-правова компетентність, комунікативна ситуація, комунікативні механізми актуалізації особистісних ставлень, саногенні способи поведження щодо суперечностей, розвиток особистісних основ життєздатності людини.

Проблема. Основним завданням психологічної науки і практики є розвиток життєздатності людини – уміння вирішувати свої життєві завдання такими способами, що зміцнювали б її біопсихосоціальне здоров'я. У часи суспільно-політичної кризи, коли наростає соціально-економічна нестабільність у державі, виникає і посилюється невдоволеність громадян діяльністю влади. Ця невдоволеність може стати для особистості як хронічним дистресом (позиція безпорадної жертви злочинної влади), так і стимулом для саморозвитку політико-правової компетентності (далі – ППК) (позиція активного пошуку знань і вмінь розуміти сут-

ність подій, що відбуваються, і впливати на їх перебіг). Як свідчать численні психологічні дослідження, саме розвиток особистісної компетентності є саногенним (таким, що розвиває здоров'я) способом поведінки суб'єкта щодо тих проблем, що виникають у тій чи тій сфері життєздійснення [1; 2; 6–9].

У ситуації, коли людина сприймає наявну політико-правову дійсність як таку, що не відповідає бажаній, її життєздатність (здатність вирішувати життєві завдання такими способами, що підтримують здоров'я) залежить від особистісної зорієнтованості на набуття ППК. Наукове вивчення умов розвитку політико-правової компетентності особистості набуває значення не тільки для розбудови громадянського суспільства, а й для становлення життєздатності окремої людини. Засобом психологічного сприяння зміцненню біопсихосоціального здоров'я людини може виступати створення такого комунікативного простору, в якому особистість долатиме самообмеження розвитку і прийматиме задачу набуття ППК як таку, котру можна і варто розв'язувати.

Метою нашого дослідження є вивчення комунікативних умов та виявлення психологічних механізмів розвитку політико-правової компетентності особистості.

Завдання дослідження полягають у визначенні специфіки ставлень людини до дійсності, що сприяють або перешкоджають розвитку ППК; розкритті психологічних механізмів впливу цих ставлень на вибір особистістю способу поведінки щодо суперечностей, які виникають у ході розв'язання життєвих проблем; моделюванні комунікативних умов становлення політико-правової свідомості особистості.

Політико-правову компетентність ми розглядаємо як прояв суб'єктної позиції особистості в ході розв'язання проблем у цій сфері життєздійснення. Як будь-яка особистісна компетентність, ППК являє собою систему “знань, умінь і ставлень, що реалізується людиною в ході розв'язання життєвих завдань” [6]. При цьому як надбання, так і реалізація відповідних знань і вмінь визначається передусім ставленням людини до певної комунікативної ситуації, до учасників цієї взаємодії і до своїх можливостей управляти цією взаємодією.

Якщо людина відчуває себе повноправним учасником комунікативної ситуації (а не безправним спостерігачем чи безпорадною жертвою), то вона ставитиме перед собою цілі розвитку своєї компетентності й шукатиме оптимальні способи їх досягнення. Такими цілями можуть бути: розуміння підстав прийняття владою тих чи тих рішень, прогнозування їхніх наслідків або віднаходження способів впливу на процес реформування суспільного життя тощо. Постановка задач, які потребують розвитку власної компетентності, є ознакою суб'єктної позиції особистості – її

зорієнтованості на розвиток себе як суб'єкта життєздійснення (С. Л. Рубінштейн, Л. І. Анциферова, В. О. Татенко,).

Проблема становлення суб'єктної позиції особистості в ході вирішення своїх життєвих завдань є предметом дослідження багатьох галузей сучасної психології. У ракурсі суб'єктного підходу висвітлюються значення й етапи перетворення особистості на суб'єкт життєдіяльності (С. Л. Рубінштейн, В. А. Роменець, В. О. Татенко, К. В. Карпінський); у контексті компетентнісного підходу розкриваються критерії набуття особистістю компетентності в різних сферах життя (О. Я. Савченко, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков, Г. С. Єгоров); у працях, присвячених специфіці конструювання особистістю свого життєвого світу, вивчається феномен перетворення особистості на суб'єкт життєтворчості (Ф. Ю. Василюк, В. М. Дружинін, Д. О. Леонтьєв, Т. М. Титаренко). Певною мірою в цих працях розкриваються інтринсивні та екстринсивні умови набуття особистістю суб'єктної позиції в процесі розв'язання своїх життєвих проблем [1; 5–11]. У найбільш загальному плані ці умови полягають у формуванні таких ставлень людини до дійсності, що спонукають її до вдосконалення себе як автора цих репрезентацій, інтерпретації проблематизацій і категоризацій, за допомогою яких особистість конструє свій життєвий світ [1].

Спрямованість особистості на розвиток чи на уникання розвитку власної компетентності залежить від того, які ставлення людини до дійсності (В. М. Мясіщев) актуалізуються в певній комунікативній ситуації. Орієнтованість на розвиток особистісної компетентності базується на ставленні до “себе-у-світі” як до дослідника дійсності, спроможного вчитися розуміти обставини комунікативної ситуації, прогнозувати її перебіг і приймати правильні рішення про доцільність і способи участі у взаємодії (Е. Десі, Р. Райан, Дж. Келлі, С. Мадді, К. Роджерс). Актуалізація таких особистісних ставлень орієнтує людину на самовдосконалення – набуття знань та вмінь, необхідних для опанування життєвої проблеми. Людина, яка бачить у своїх життєвих проблемах задачі самовдосконалення, прирощує не тільки свою компетентність у вирішенні цих завдань, а й свою загальну життєздатність (здатність управляти ресурсами свого біопсихосоціального здоров'я).

Так, у ситуації невдоволення людини наявним станом політико-правової дійсності саногенним способом поведіння щодо цієї проблеми стає прагнення розібратися в цих питаннях, набути компетентності в цій сфері життя. Зорієнтованість на самовдосконалення дає людині можливість спрямувати свої зусилля на розуміння і розвиток ситуації (себе, партнерів, взаємодії), замість того щоб шукати винуватців проблеми і страждати від образи та гніву на себе, на владу, на її прихильників чи противників тощо. Будь-які зміни в системі законодавчої регуляції суспільного життя породжують різного плану труднощі для більшості грома-

дян країни. Навіть за умови ідеального перебігу соціальних трансформацій люди стикаються з проблемою втрати звичного укладу життя і з необхідністю “вчити нові правила”.

Перебіг процесу реформування в Україні є далеким від ідеального, не кажучи вже про його обтяженість збройним конфліктом на сході країни. Під час таких подій люди втрачають своїх близьких, свої домівки, а не тільки той рівень добробуту, який мали досі. Якщо людина обирає для себе стратегію пошуку винних у своїх стражданнях, то чим більше вона страждає від втрат, тим сильніше занурюється в переживання ненависті до винуватців трагедії (влади, ворогів чи будь-кого, обраного на цю роль). Таке занурення лише посилює міру психологічного неблагополуччя особистості, оскільки неможливість розрядки цих емоцій (несила помститись усім) створює відчуття безвиході. Глибина фрустрації в разі такої позиції особистості не має підстав зменшуватись, оскільки перспективних результатів політичних змін людина не прогнозує, а реального покращення соціально-економічного становища ще треба дочекатися.

На відміну від стратегії осудження винних у виникненні проблем, яка призводить до тривалого стану фрустрації, стратегія вдосконалення власної обізнаності щодо політико-правових питань дає людині змогу зменшити патогенний вплив стресогенних чинників ситуації на своє здоров'я. Саногенний ефект зорієнтованості особистості на розвиток своєї ППК зумовлюється тим, що людина приймає задачу вдосконалення наявної політико-правової дійсності й шукає способи перетворення її на бажану. Актуалізація питання про те, як і що потрібно змінювати, щоб позбутися сьогоденних соціально-економічних проблем, відкриває перед людиною новий аспект оцінки дійсності – ті перспективні цілі, задля досягнення яких ухвалюються непопулярні законодавчі рішення. Це, звичайно, не позбавляє людину від страждань з приводу своїх сьогоденних втрат, але “розбавляє” потік негативних переживань невдоволення хоч якимись позитивними емоціями з приводу тих змін, які вона вважає доцільними.

Для того щоб схвально оцінити якісь реформістські кроки влади, людині необхідно скласти для себе не тільки модель бажаної політико-правової дійсності, а й модель необхідних кроків на шляху до неї. Тільки тоді окремі дії законодавчої влади сприймаються схвально, оскільки збігатимуться із суб'єктивними уявленнями про те, як треба діяти. Якщо ж людина не замислюється над тим, як можна прийти до бажаної політико-правової дійсності (“вони влада, нехай вони і думають”), то весь період трансформаційних потрясінь, який може тривати роками, вона буде сприймати як суцільний негатив: “злочинна влада робить усе, щоб нас знищити”.

Можна уявити собі стан пацієнта, якого мучить тривала хвороба і який не просто не довіряє лікарям, а переконаний у їхній зловмисності. При цьому він не намагається розібратися у своїй проблемі: “я не знаюся на медицині, нехай мене лікують спеціалісти”. Очевидно, що страждання такого пацієнта, як би він не міняв лікарів, будуть набагато більшими, ніж у того, хто намагається стати експертом зі свого захворювання. Останній принаймні розуміє, яких дій він чекає від лікаря, погоджується з одними і відкидає інші. Такий пацієнт може оцінювати лікаря як недосконалого спеціаліста, але він намагатиметься співпрацювати з ним: ділитися набутою інформацією, задавати питання, звертати увагу на поточні результати лікування чи вимагати певних дій. Навіть якщо він вирішить змінити лікаря, то наступний вибір спеціаліста відбуватиметься на основі більш досконалих критеріїв оцінки його професіоналізму. Таким чином пацієнт, зорієнтований на розвиток своєї компетентності, не помножує свої нещастя стражданнями з приводу недосконалості світу, а рухається до розв’язання проблеми (вдосконалює себе, партнерів і процес взаємодії).

У ситуації, коли політико-правова реальність спричиняє проблеми життєздійснення, біопсихосоціальне здоров’я людини залежить від зорієнтованості особистості на розвиток власної ППК чи на уникання цього розвитку. При цьому йдеться не так про реальний рівень знань і вмінь особистості, як про прагнення досліджувати політико-правову реальність і шукати способи її вдосконалення. Саме розбудова суб’єктивної моделі способів перетворення неприйнятної політико-правової дійсності на бажану дає людині змогу оцінювати окремі законотворчі рішення влади під кутом зору їхнього сенсу і перспективи, а не лише з позиції своїх сьогоднішніх втрат. Якщо певні складники суб’єктивної моделі збігаються з тим, що робить влада, людина намагається зрозуміти підстави розбіжності інших заходів-складників, а не просто визнає їх зловмисними.

Пошук підстав опонента дотримуватися інакшої точки зору може привести до визнання його правоти або до розуміння причин його помилки. Навіть якщо людина не бачить можливості вступити в діалог з владою, але помічає в її діях не тільки мінуси, а й плюси, їй легше опанувати своє невдоволення наявним станом політико-правової дійсності. Людина, яка визнає, що влада дещо робить правильно, може принаймні сподіватися, що “колись вони зрозуміють те, що вже розумію я”. Таких надій позбавлені люди, які не хочуть думати про те, як можна досягти бажаних змін, а просто потребують покращення життя вже сьогодні.

Відмова заглиблюватися в “тонкощі шляху” позбавляє людину змоги оцінювати правильність-неправильність окремих реформ, робить об’єктом її оцінювання лише відсутність сьогоденного покращення (чи фактичне погіршення) життя. Через те, що людина акцентує увагу виключно на негативних наслідках політико-правових змін, вона бачитиме за

ними зловмисність реформаторів. Тут вже йдеться не про довіру до компетентності представників влади, а про впевненість у їхніх злочинних намірах. За такої впевненості людина шукатиме не способи розвитку своєї ППК, не способи впливу на рішення влади, а можливість виплеснути своє обурення. Безпосередніми жертвами “справедливого гніву” часто стають “політичні опоненти” з найближчого оточення людини, які кваліфікуються як “прихильники зlodіїв”. Руйнація близьких стосунків стає додатковим важелем погіршення психоемоційного благополуччя людини, яка обрала стратегію пошуку винних у своїх втратах.

З огляду на розглянуті вище положення закономірно постає питання про те, що призводить до вибору людиною патогенної стратегії “осушення винних” замість саногенної стратегії розвитку своєї ППК. Відповідь на це запитання ми знаходимо в психологічних дослідженнях, присвячених проблемам повноцінного функціонування особистості (Дж. Келлі, К. Роджерс), становлення її здатності до самодетермінації (R. Ryan, E. Deci), салютогенезу (А. Антоновські), розвитку життєздатності – “resilience” (О. О. Рильська, М. Унгар, С. Ryff), життєстійкості – “hardiness” (С. Р. Мадді, Д. О. Леонтєв, С. А. Богомаз), суверенності (С. К. Нартова-Бочавер, В. Є. Клочко), соціального мислення (К. О. Абульханова), діалогічних інтенцій (В. О. Кабрін, О. Ф. Копйов, Т. О. Флоренська), вибору суб’єктної позиції у розв’язанні своїх життєвих завдань (С. Л. Рубінштейн, В. А. Роменець, В. О. Татенко).

Якщо узагальнити результати згаданих нами психологічних досліджень, то можна виокремити три групи ставлень, від якості яких залежить прийняття чи неприйняття особистістю “суб’єктної” задачі саморозвитку: це ставлення до себе як особи, здатної чи не здатної опанувати життєві труднощі; ставлення до олюдненого світу як до такого, який можна чи не можна зрозуміти, і ставлення до проблем життєздійснення як до таких, які можна і варто розв’язувати, чи навпаки. Ці ставлення є результатом трансформації особистістю її життєвого досвіду, вони формуються в процесі комунікації людини з олюдненим світом й актуалізуються у відповідних комунікативних ситуаціях [3; 10; 11].

Ми розглядаємо особистість як систему ставлень людини до дійсності, способом існування якої є комунікація з олюдненим світом (внутрішній і зовнішній діалог). Ставлення являють собою цілісну (хоча й часто суперечливу) систему переживань, думок та дій людини щодо тих об’єктів, які стають обставинами комунікативної ситуації. Розвиток, змінення і реалізація ставлень людини до дійсності відбувається в контексті того комунікативного процесу, в який включена особистість. Перебіг комунікації (і зокрема кожної комунікативної ситуації) конструюється особистістю і також впливає на її зміни [3; 4; 5; 7; 9–11].

Об'єктивованою формою неперервного процесу комунікації, в якому відбувається існування-розвиток особистості, є міжлюдське спілкування [3; 4; 5; 8; 10]. Ставлення людини до дійсності проявляється у виборі нею способів поведінки щодо тих суперечностей, які виникають у просторі взаємодії з іншими людьми. Як свідчать психологічна теорія і практика, оптимальним для розвитку особистості способом поведінки щодо суперечностей є їх "освоєння" – створення такої смислової основи вибору, яка вивисується над суперечностями, поєднує в новому смислового конструкті ті смисли, що раніше здавалися несумісними [3; 5; 7; 10]. Процес освоєння суперечностей пов'язаний з розвитком певних "процедур" соціального мислення особистості: репрезентації, інтерпретації, проблематизації та категоризації [1]. Зрозуміло, що приріст можливостей особистості освоювати суперечності залежить не тільки від міри розвитку її "соціального мислення", а й від організації того комунікативного простору, в якому ці суперечності актуалізуються. Більше того, саме особливості процесу міжособової взаємодії є тим змінним (контрольованим) чинником, який може як сприяти, так і перешкоджати саногенезу особистості.

Для того щоб спілкування сприяло становленню суб'єктної позиції учасників, у ньому мають актуалізовуватися такі ставлення людини до себе, до інших і до проблеми, які сприяють повноцінному функціонуванню (самореалізації) особистості. Обставинами комунікативної ситуації, що актуалізують ставлення до себе як суб'єкта саморозвитку, є фасилітаційна позиція партнерів та збалансованість інтеракцій, спрямованих на динамізацію та стабілізацію системи смислових конструкцій особистості. Комунікативний механізм динамізації можна представити як вплив іншого комуніканта на активізацію процесу валідації людиною власних репрезентацій та інтерпретацій дійсності. У процесі валідації людина піддає сумніву власні конструкти дійсності, перевіряє їхню антиципаційну надійність, шукає і долає суперечності у своїй моделі світу. Проте в умовах, коли активізується лише змінюваність суб'єктивної моделі дійсності, людина може втрачати здатність спиратися на власний досвід, що призводить до дезорієнтації, недовіри до себе й піддатливості щодо маніпулювання з боку інших учасників взаємодії. Тому в особистісно-розвивальному спілкуванні має підтримуватися баланс між динамізуючим та стабілізуючим впливами.

Комунікативний механізм стабілізації – це вплив іншого комуніканта на активізацію процесу консолідації системи смислових конструкцій особистості. Стабілізація має важливе значення на етапі утвердження особистості в правомірності своїх відкриттів, у процесі інтеграції нових смислових конструкцій у суб'єктивну модель дійсності. Це означає, що міжособове спілкування, метою якого є розвиток будь-якої особистісної компетентності, має не розпочинатися з інтеракцій, що стабілізують старі

переконання комунікантів, а закінчуватися ними (щоб закріпити оновлені конструкти дійсності). Якщо міжособова взаємодія розпочинається з інтервенцій (провокації, конфронтації, тиску аргументами і т. ін.), метою учасників стає змагання з опонентом за правоту, а не перевірка і вдосконалення власної моделі дійсності.

Модель спілкування, яке сприяє суб'єктному ставленню особистості до розвитку своєї ППК, не буде повною, якщо розглядати його тільки на рівні застосування тих чи інших інтеракцій (комунікативних технік). Простір для саморозвитку особистості в спілкуванні створюється не тільки діями комунікативних партнерів (активним слуханням, питаннями на розуміння і розвиток, звертаннями до безпосереднього досвіду тощо), а й тією особистісною позицією, яку вони посідають у взаємодії. Будь-які комунікативні техніки, здійснювані з роліової позиції вчителя, оракула, суперника чи відстороненого спостерігача, сприймаються співрозмовниками як небезпечні для самоповаги й унеможливають особистісні зміни.

Психологічний захист (захист від розвитку) є закономірною реакцією особистості на загрозу негативного оцінювання себе з боку інших учасників спілкування. Щоб запобігти цій небезпеці, людина може обирати для себе роль слухняного чи непокірного учня, апологета чи викривача оракула, мовчазного чи галасливого протестувальника тощо. Але в будь-якій захисній позиції особистість переймається “збереженням лиця” і не готова вдаватися до перегляду і валідазації своїх моделей дійсності. Лише в разі взаємодії з фасилітатором – комунікативним партнером, який відчуває і виявляє в спілкуванні щире прийняття, емпатію та конгруентність, – людина позбавляється потреби боротися за визнання і в неї може актуалізуватися потреба в саморозвитку.

Проведені нами емпіричні дослідження показали, що особливості процесу міжособової взаємодії є тим важелем, який впливає на вибір особистістю способу поведінки щодо суперечностей. Індивідуальний спосіб поведінки не тільки об'єктивується у взаємодії, а й може змінюватися під впливом актуалізації певних ставлень особистості. Особистісно-розвивальний ресурс має тільки такий комунікативний простір, який створює умови для актуалізації ставлень людини до себе як суб'єкта розвитку своєї компетентності (у нашому разі – ППК), здатного досліджувати і вдосконалювати власні репрезентації та інтерпретації дійсності без втрати довіри до власної спроможності розуміти світ.

Висновки:

1. У складний період суспільних трансформацій можна спостерігати два типи особистісних стратегій поведінки людини щодо свого невдоволення політико-правовою дійсністю: стратегію набуття особистісної компетентності і стратегію осудження винних. Перша група є результатом

вибору особистістю суб'єктної позиції у взаємодії, друга – вибору позиції жертви.

2. Зорієнтованість на набуття політико-правової компетентності є такою, що сприяє не лише самоактуалізації особистості, а й розвитку життєздатності людини (вміння управляти ресурсами свого біопсихосоціального здоров'я). Вибір стратегій уникання розвитку власної ППК є патогенним для психологічного благополуччя людини, оскільки не сприяє подоланню життєвих проблем.

3. Вибір особистістю того чи того способу поведінки щодо суперечностей відбувається в контексті поточної комунікативної ситуації. Внутрішніми обставинами цієї ситуації є суб'єктивні ставлення людини до дійсності (результат трансформації свого життєвого досвіду), зовнішніми – особливості комунікативного простору, що актуалізують ті чи інші особистісні ставлення.

4. Комунікативними механізмами впливу міжособової взаємодії на вибір партнерами суб'єктної чи об'єктної позиції в ході розв'язання своїх життєвих завдань є актуалізація відповідних ставлень людини до дійсності (до себе, до інших, до проблеми). Вибір особистістю саногенної стратегії самовдосконалення чи патогенної стратегії захисту від розвитку залежить не тільки від її попереднього досвіду, а й від актуальних умов комунікативного простору, який може як сприяти, так і перешкоджати здійсненню вибору на користь набуття ППК.

5. Вплив комунікативного процесу на розвиток ППК особистості відбувається шляхом актуалізації певних ставлень людини до дійсності. Психологічними механізмами цього впливу є активізація процесів змінювання та процесів стабілізування особистістю своєї концептуальної моделі “я-у-світі”.

6. Комунікативними засобами (інструментами) актуалізації особистісної потреби в самовдосконаленні є інтеракції (техніки) спілкування, які активізують такі процедури соціального мислення, як репрезентація, інтерпретація, проблематизація і категоризація. Проте ці інструменти можуть використовуватися як на користь становленню життєздатності особистості, так і навпаки. Усе залежить від того, хто і для чого (з якої особистісної позиції) здійснює ці інтеракції. Оптимальною для розвитку суб'єктності особистості є фасилітаційна позиція комунікативних партнерів.

Література

1. Абульханова К. А. Психология и сознание личности (Проблемы методологии, теории и исследования реальной личности): Избранные психологические труды / К. А. Абульханова. – М. : Моск. психол.-соц. ин-т; Воронеж : Модэк, 1999. – 224 с.

2. Аршава І. Ф. Саногенетична парадигма у дослідженні особистості / І. Ф. Аршава, О. Г. Рєпіна // Медична психологія. – 2010. – № 2. – С. 16–21.
3. Барабаншиков В. А. Коммуникативный подход к исследованию когнитивных процессов / В. А. Барабаншиков // Психологические и психоаналитические исследования / под ред. А. Н. Лебедева ; Ин-т психоанализа. – М. : Изд. Воробьев А. В., 2009. – С. 8–21.
4. Брушлинский А. В. Мышление и общение / А. В. Брушлинский, В. А. Поликарпов. – 2-е дораб. изд. – Самара : Самар. дом печати, 1999. – 128 с.
5. Величковский Б. М. Когнитивная наука: Основы психологии познания : в 2-х томах / Б. М. Величковский. – М. : Смысл: Академия, 2006. – 448 с.; 432 с.
6. Крисан О. Доповідь про результати зарубіжних досліджень / О. Крисан // Компетентнісний підхід до формування змісту освіти у 12-річній школі: концептуальні підходи та термінологія: Наук.-практ. семінар проекту ПРООН, МОН України, АПН України 16 червня 2004 р.: матеріали доп. – К., 2004.
7. Осадько О. Ю. Саногенний потенціал особистості як психологічна основа біопсихосоціального здоров'я людини / О. Ю. Осадько // Особистість у сучасному світі. – К. : Інформ.-аналіт. агентство, 2014. – С. 64–68.
8. Рьльская Е. А. Психология жизнеспособности человека / Е. А. Рьльская. – Челябинск : ЧГПУ, 2009. – 361 с.
9. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
10. Транскоммуникация: преобразование жизненных миров человека / под ред. В. И. Кабрина. – Томск : ПГУ, 2011. – 400 с.
11. Шлиппе А. Учебник по системной терапии и консультированию : пер. с нем. / Арист фон Шлиппе, Йохан Швайццер. – М. : Ин-т консультирования и системных решений, 2011. – 356 с.

Reference

1. Abulkhanova, K. A. (1999). *Psikhologiya i soznanie lichnosti (Problemy metodologii, teorii i issledovaniya realnoy lichnosti): Izbrannye psikhologicheskie trudy* [Psychology and consciousness of personality (Problems of methodology, theory and research of a real personality): Selected psychological works]. Moscow: Publ. of Moscow Psychological and Social institute; Voronezh: Modek Publ. (rus).
2. Arshava, I. F. and Repina, O. G. (2010). Sanogenetychna paradygma u doslidzhenni osobystosti [Sanogenetic paradigm in researching personality]. *Meditinskaya psikhologiya* [Medical psychology], 2, 16–21 (ukr).
3. Barabanshikov, V. A. (2009). *Kommunikativnyy podkhod k issledovaniyu kognitivnykh protsessov* [Communicative approach to studying cognitive processes]. In A. N. Lebedeva (Eds.), *Psikhologicheskie i psikhoanaliticheskie issledovaniya* [Psychological and psychoanalytical studies]. Moscow: Publ. of Vorob'ev, A. V. (rus).
4. Brushlinskiy, A. V. and Polikarpov, V. A. (1999). *Myshlenie i obshchenie* [Thinking and communication]. Samara: Publ. of Samara Publishing House (rus).

5. Velichkovskiy, B. M. (2006). *Kognitivnaya nauka: Osnovy psikhologii poznaniya* [Cognitive science: foundations of epistemic psychology]. Moscow: Smysl; Akademia Publ. (rus).
6. Crysan, O. (2004). Dopovid pro rezultaty zarubizhnukh doslidzhen [Report on findings of foreign studies] In *Kompetentnistnyi pidkhid do formuvannia zmistu osvity u 12-richnii shkoli: kontseptualni pidkhody ta terminologii: Materialy naukovo-praktychnoho seminaru PROON MON Ukrainy ta APN Ukrainy 16 chervnya 2004 roku* [Competence approach to constructing the content of education in the 12-year-old school: approaches and terminology: Materials of the scientific and practical seminar of the UNDP, the MES and the APN of Ukraine Project, June 16, 2004]. Kyiv (ukr).
7. Osadko, O. Yu. (2014). Sanohennyi potentsial osobystosti yak psykholohichna osnova biopsykhosotsialnoho zdorovia liudyny [Sanogenic personality potential as psychological basis for human biopsychosocial health]. *Osobystist u suchasnomu sviti* [Person in the modern world]. Kyiv: Publ. of Information Analytical Agency (ukr).
8. Rylskaya, E. A. (2009). *Psikhologiya zhiznesposobnosti cheloveka* [Psychology of human viability]. Chelyabinsk: Publ. of Chelyabinsk State Pedagogical University (rus).
9. Tytarenko, T. M. (2003). *Zhyttievyi svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti* [Lifeworld of an individual: within and beyond the ordinariness]. Kyiv: Lybid Publ. (ukr).
10. Kabrin, V. I., Rylskaya, E. A., Petrova, V. N., Macuta, V. V., Chastokolenko, Ya. B., Mesheryakova, E. I. (2011). *Transkommunikatsiya: preobrazovanie zhiznennykh mirov cheloveka* [Transcommunication: Transforming human lifeworld]. Tomsk: Publ. of Tomsk State University (rus).
11. Schlippe, A. and Schweitzer, J. (2011). *Uchebnik po sistemnoy terapii i konsultirovaniyu* [Tutorial on systemic therapy and counselling]. Moscow: Publ. of Institute for Consulting and System Decisions (rus).

Осадко О. Ю. Коммуникативные механизмы развития политико-правовой компетентности личности

Статья посвящена проблеме содействия развитию политико-правовой компетентности личности средствами общения. Субъектная позиция личности в решении своих жизненных проблем рассматривается как проявление её направленности на обретение необходимой компетентности. Отстаивается мнение, что ориентированность личности на развитие политико-правовой компетентности является саногенным способом обхождения человека со своей неудовлетворённостью этой сферой действительности. Определены психологические факторы влияния на биопсихосоциальное здоровье человека двух противоположных стратегий обхождения с неудовлетворённостью действительностью: стратегии развития компетентности и стратегии поиска виновных. На основе теоретических и эмпирических данных убедительно доказано, что выбор стратегии саморазвития способствует росту жизнеспособности человека, а выбор стратегии поиска виновных усиливает его биопсихосоциальное неблагополучие. Личность определена как система отношений человека к действительности, которая являет-

ся трансформацією його опыта комунікації з очеловеченим миром. Згідно комунікативному підходу к личности утверджується, що актуалізація і реалізація цих відношень походить в контексте того комунікативного процесу, в який включена личность. Підкривається, що процес комунікації (і кожної комунікативної ситуації в частині) конструюється личністю і, в свою чергу, впливає на її змінення. Обосновується мнение, що именно особенности міжличностного взаємодіяння являються тем змінюваним (контролюваним) фактором, який може як спосібствовать, так і прештвствовать саногенезу личности. На основі теоретических і емпірических дослідвань розробтана концептуальна модель комунікативних механізмів, опрелеляющих можливість розвитку личностної компетентности средствами фасилітаціонного общєнія.

Ключевые слова: політико-правова компетентність, комунікативна ситуація, комунікативні механізми актуалізації личностних відношень, саногенні способи обходження з протіворечьями, розвиток личностних основ жизнеспособности человека.

Osad'ko O. Yu. Communicative mechanisms of developing political and legal competence of an individual

The article is devoted to promoting the development of individual's political and legal competence through communication. The author interprets individual's subjectivity in solving their everyday problems as a manifestation of their orientation at developing the necessary competence. It is shown that personality's orientation at the development of the political and legal competence is a sanogenic way of dealing with his or her dissatisfaction with this sphere of reality. The author identifies psychological factors of the bio-psycho-social health of an individual within two opposite strategies of dealing with dissatisfaction with reality: the strategy of competence development and the strategy of blame. Theoretical and empirical evidence provided by the author convincingly proves that the choice of self-development strategy contributes to individual's viability, and the choice of strategy of blame enhances individual's bio-psycho-social disadvantage. The author considers a personality as a system of individual's attitudes toward reality, which are the transformation of his or her experience of communication with the humanized world. According to the communicative approach to personality, actualization and realization of this relationship takes place in the context of the communication process which the individual is involved in. It is emphasized that the communication process (and every communicative situation in particular) is constructed by the personality and, in its own turn, changes him or her. In the publication it is substantiated that these are the specific features of interpersonal interaction that constitute the changing (or controlled) factor which can both promote and inhibit personality's sanogenesis. On the basis of the theoretical and the empirical research, the author develops a conceptual model of communicative mechanisms that determine the possibility of individual competence development through facilitation communication.

Key words: political and legal competence, communicative situation, communicative mechanisms of actualization of personality's attitudes, sanogenic ways of dealing with conflicts, development of individual foundations of human viability.